

8. Ушвицкий Л. И. Конкурентоспособность региона как новая реалья: сущность, методы оценки, современное состояние / Л. И. Ушвицкий, В. Н. Парахина // Сб. науч. трудов СевКавГТУ. Серия «Экономика». – 2005. – № 1. – С. 15–21.
9. Підвисоцький В. Г. Методичні матеріали щодо визначення рейтингової оцінки конкурентоспроможності регіонів / В. Г. Підвисоцький. – К. : Леста, 2008. – 48 с.
10. Шеховцева Л. С. Конкурентоспособность региона: факторы и метод создания [Электронный ресурс] / Л. С. Шеховцева. – Режим доступа к статье : <http://www.cfin.ru/press/marketing/2001-4/03.shtml>.
11. Безугла В. О. Интегральная оценка конкурентоспроможності регіонів України [Електронний ресурс] / В. О. Безугла. – Режим доступу до статті : http://eprints.ksame.kharkov.ua/1291/1/53-60_Безугла.pdf.
12. Клоцвог Ф. Н. Макроэкономическая оценка ресурсного потенциала российских регионов / Ф. Н. Клоцвог, И. А. Кушникова // Проблемы прогнозирования. – 1998. – № 2. – С. 23 – 24.
13. Комарова М. А. Пути и механизмы обеспечения конкурентоспособности российских регионов / М. А. Комарова // Сб. науч. трудов Поволжской академии гос. службы им. М. А. Столыпина. – Саратов, 2007. – С. 22–25.
14. Ларина Н. И. Кластеризация как путь повышения международной конкурентоспособности страны и регионов / Н. И. Ларина, А. И. Макаева // ЭКО. – 2006. – № 10. – С. 19–20.
15. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер. — М. : Международные отношения, 1993. – 896 с.
16. Ермишина А. В. Конкурентоспособность региона [Электронный ресурс] / А.В.Ермишина. – Режим доступа к статье : <http://www.cfin.rumanagement/strategy/competitiveness.shtml>

В.М. Мацука, Осипенко К.В.

МЕТОДИКА ОЦІНКИ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНУ

У статті проаналізовано фактори впливу на туристичну привабливість регіону, компоненти туристичної привабливості регіон; систематизовано основні підходи, методи та показники оцінки конкурентоспроможності регіону.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, туристичний регіон, туристична привабливість регіону, методи оцінки конкурентних переваг.

УДК 303.4:351.863(477)(045)

Л.А. Кислова

ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІАГНОСТИКИ І МОНІТОРИНГУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Статтю присвячено теоретичним аспектам дослідження діагностики та формуванню механізму забезпечення економічної безпеки країни. Обґрунтовано необхідність, в процесі моніторингу факторів, визначення негативних наслідків від впливу загроз національним інтересам країни в сфері економіки. Визначено умови моніторингу факторів, що викликають загрози економічній безпеці.

Ключові слова: економічна безпека, економічна загроза, економічна небезпека, система діагностики економічної безпеки країни, моніторинг економічної безпеки країни.

Постановка проблеми. Необхідною умовою успішної модернізації країни є забезпечення комплексної безпеки її розвитку. Це передбачає відтворення якісно нової системи національної безпеки, здатної враховувати та реагувати на нові внутрішні й зовнішні виклики. Сучасна держава має швидко знаходити відповіді на екологічні й техногенні ризики, загрози фінансовій, економічній, соціальній безпеці, разом з іншими країнами брати активну участь у створенні безпечного міжнародного середовища у регіональному та глобальному вимірах. Між тим для вироблення адекватних напрямів, пріоритетів й інструментів відновлення стійкого економічного зростання необхідно постійне відстеження особливостей розвитку депресивних процесів та реакції економіки на позитивні імпульси, що формуються на зовнішніх і внутрішніх ринках за рахунок напрямів удосконалення методик економічної діагностики та організації моніторингу соціально-економічної безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами діагностики економічної безпеки, активно займалися як вітчизняні, так і зарубіжні учені. Ці проблеми відображені в працях Н. Агафонова, У. Айзарда, Н. Баранського, Т. Безгрошевих, А. Гранберга, В. Грішина, Р. Ефімової, В. Ільїна, О. Ким, В. Кистанова, І. Кладченко, Н. Колосовського, В. Крісталлера, В. Лексина, А. Леша, О. Літовки, А. Малініна, Г. Паламаренко, Дж. Стрікланда, П. Друкера, Г. Мінцберга, М. Портера, Т. Райнера, Е. Сафонова, А. Ськопіна, М. Степанова, А. Чеботарева, Е. Шарафанової, А. Швецова, А. Шилова та інших.

Проте, незважаючи на значний обсяг досліджень з питань проведення моніторингу соціально-економічного розвитку країни, невирішеними залишаються багато аспектів першочергових проблем. Одним із них залишилося найважливіше питання побудови комплексних систем діагностики економічної безпеки, що мають як уніфіковані, так й індивідуальні риси.

Мета статті. Особливої уваги потребує визначення основних концептуальних положень щодо організації діагностики та моніторингу економічної безпеки країни, в основі яких, безумовно, лежать основні принципи і фактори її забезпечення, що і є метою цієї роботи.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Нестабільність зовнішнього середовища, вплив світової фінансової кризи, жорстка конкуренція обумовили суттєве погіршення макроекономічних показників та зниження національної безпеки України. Економічна безпека є однією з передумов національної безпеки, що передбачає спроможність протистояти внутрішнім і зовнішнім негативним чинникам, здатності забезпечити економічне зростання та сталий розвиток економіки України. Найважливіша функція держави – організація системи діагностики та моніторингу економічної безпеки.

Термін "діагностика" запозичений з медицини. Слово "діагноз" (відгрецького "diagnosis") означає розпізнавання, визначення, тобто процес дослідження об'єкта діагнозу з метою одержання результату — діагнозу — висновку про стан об'єкта.

Об'єктом діагностики можуть бути: підприємство в цілому як виробничо-економічна система, її елементи; функціонування окремих підрозділів, виробничі функції, види діяльності, та ін.

Під діагностикою ми будемо розуміти певний набір методичних розробок, який дозволяє на ранніх стадіях визначити кризові ситуації, оцінити ступінь їх загрози та фактори, що їх викликали.

Діагностика економічної безпеки - це оцінка соціально-економічної ситуації в країні з позиції економічної безпеки та рівня загроз національним інтересам України в економіці. Діагностика економічної безпеки повинна дати відповіді на питання: які сфери економіки знаходяться в небезпечній зоні? яка глибина входження в цю небезпечну зону? де і за якими індикаторами найбільш сильно діють загрози національним інтересам країни в економіці?

Діагностика економічної безпеки здійснюється в ході моніторингу загроз національним інтересам країни в сфері економіки, тобто в ході аналізу динаміки соціально-економічного розвитку України з позиції економічної безпеки.

Моніторинг соціально-економічного розвитку країни є спеціально організована, постійно діюча система статистичної звітності, збору й аналізу статистичної інформації про соціально-економічний розвиток держави та регіонів, проведення додаткових інформаційно-аналітичних обстежень і оцінки стану, тенденцій розвитку загальнонаціональних і конкретних регіональних соціально-економічних проблем. Головне завдання моніторингу – створення надійної й об'єктивної основи для вироблення державної соціально-економічної політики і визначення її пріоритетів для вживання заходів селективної підтримки тих або інших територій, адекватних виявлених у ході моніторингу суті конкретних регіональних соціально-економічних проблем.

На сьогоднішній день використовуються різні схеми моніторингу, орієнтовані на різні сфери розвитку: моніторинг демографічної ситуації, моніторинг життєвого рівня населення тощо. Моніторинг повинен забезпечити умови для реалізації конкретних заходів дії щодо відношення до проблемних організацій замість загального підходу, що практикується, пов'язаного з констатацією ситуації, що склалася, а також повинен попередити можливість виникнення соціальних, економічних, екологічних загроз.

Саме в процесі моніторингу виявляються зміни, що відбулися на рівні економічної безпеки країни, у сфері економіки, в яких найбільш сильна дія загроз національним інтересам України, причини та фактори, що визначили ці загрози.

Моніторинг факторів, що визначають загрози економічній безпеці, як оперативна інформаційно-аналітична система спостережень за динамікою показників безпеки має особливе значення для стану української економіки за наявності серйозних макроекономічних і міжгалузевих диспропорцій і досить сильній рухливості і нестійкості соціально-економічних індикаторів. Моніторинг факторів, що визначають загрози економічній безпеці країни, являє собою діагностику та виявлення негативних, а часом і кризових явищ у тій чи іншій сфері економіки. У ході моніторингу цих факторів важливо не тільки фіксувати загрози що вже з'явилися, а й виявляти і діагностувати найбільш вірогідні загрози, які можуть з'явитися в майбутньому.

Таким чином, моніторинг факторів, що визначають загрози економічній безпеці України, - основа всієї подальшої роботи з формування заходів для запобігання та подолання цих загроз. Він повинен стати постійним елементом аналізу коротко-та середньострокового прогнозування та розробки довгострокової державної стратегії соціально-економічного розвитку країни.

Моніторинг факторів, що визначають загрози економічній безпеці, здійснюється насамперед при підготовці аналітичних матеріалів та документів щодо соціально-економічного розвитку країни. Він повинен проводитися і на передпрогнозній стадії для вироблення стратегічних напрямів державної політики, що забезпечує безпеку України в сфері економіки. Але проблеми економічної безпеки, так само як і при щоквартальній аналітичній роботі, спеціально не завжди виділяються. Розробка на передпрогнозній стадії стратегічних напрямів державної політики, що забезпечує безпеку Україні, вимагає виділення моніторингу факторів, що визначають загрози

економічній безпеці, в окремий етап роботи.

Здійснення моніторингу цих факторів як найважливішого етапу розробки та реалізації стратегічних напрямів державної політики, забезпечує безпеку України в галузі економіки, вимагає певного методичного та організаційного забезпечення.

Методичне забезпечення моніторингу факторів полягає в тому, що він здійснюється шляхом оперування індикаторами, які використовуються при звичайному аналізі соціально-економічного розвитку країни. Оцінити стан соціально-економічної ситуації можливо, використовуючи сучасні методи організації моніторингу соціально-економічних процесів. Разом з тим існують деякі методичні правила оперування при моніторингу економічної безпеки індикаторами соціально-економічного розвитку країни. Розрізняють: економічні, соціальні, фінансові індикатори. Серед них: темпи інфляції; рівень, якість і тривалість життя; рівень безробіття; рівень депопуляції; обсяг грошової маси; розмір золотовалютних резервів; обсяг тіньової економіки; валовий енергетична залежність; валовий внутрішній продукт; економічне зростання; дефіцит бюджету; державний борг; інтегрованість у світову економіку; сальдо експорту-імпорту.

Для економічної безпеки важливе значення мають не стільки самі показники, скільки їхні граничні значення. Граничні значення — це граничні величини, недотримання яких перешкоджає нормальному розвитку різних елементів відтворення, призводить до формування негативних, руйнівних тенденцій у сфері економічної безпеки. Важливо підкреслити, що найвищий рівень безпеки досягається за умови, що весь комплекс показників перебуває в певних допустимих межах і має свої граничні значення.

Ознакою порогового значення індикатора є момент втрати відповідним економічним процесом функцій, що відводяться йому у відтворювальній системі. Наприклад, діапазон зміни валютного курсу має забезпечувати виконання ним функцій регулювання зовнішньоторговельного сальдо; величина позичкового процента має бути достатньою для насичення транзакційного попиту на гроші та переходу на ділянку попиту на "довгі гроші", а розмір грошової маси повинен бути достатнім для обслуговування нею господарських оборотів; величина і структура податкового навантаження мають забезпечувати виконання податками стимулюючої і регулюючої функцій тощо.

Динамічність конкретних порогових величин індикаторів економічної безпеки породжує значні труднощі для їхнього визначення, тому вони навряд чи можуть бути визначеними на певний тривалий термін, тим більше — запозичені з досвіду інших країн світу. Перш за все повинна бути дотримана порівнянність даних при порівнянні показників на початок і кінець звітної та прогнозованого періодів, а також при зіставленні фактичних або прогнозних даних з кількісними параметрами порогових значень економічної безпеки. Особливо повинна бути забезпечена порівнянність даних у вартісному (ціновому) вираженні. Тут для моніторингу факторів краще оперувати даними в порівнянних цінах із застосуванням індексів-дефляторів.

Проблема ціннісного порівняння найбільш важлива при аналізі структурних змін. Справа в тому, що різного роду показники структури (ВВП, промисловості і т.д.) у вартісному вираженні розробляються і публікуються Держкомстатом України зазвичай на базі поточних цін. Проте в умовах інфляції зміни цін по різним складовим вартісної структури йдуть різними темпами. Тому структурні зрушення можуть йти в результаті не тільки реальних змін в даній структурі, а й різної зміни цін за окремими структурними елементами. Тому при аналізі структурних змін необхідно приведення структур об'ємних показників за різні періоди до порівняльних цін.

Важливим є визначення збитку від дії загроз економічній безпеці. Збиток від кожної загрози економічній безпеці може проявлятися в самих різних явищах, які часто не можуть бути виражені в чітких кількісних параметрах. Тому не слід жорстко регламентувати методи кількісного визначення цієї шкоди. Крім того, вельми сильно шкода та її характер розрізняються за різними сферами економіки: у різних галузях реального сектора, соціальній сфері, грошовій сфері, сфері зовнішньоекономічної діяльності і т.д. Збиток від дії загроз економічній безпеці може:

- мати кількісну оцінку за деякими формами прояву, і тоді необхідно його розрахувати;

- не мати кількісної оцінки, і тоді необхідно його якісний опис.

Соціально-економічна ситуація в Україні на сучасному етапі визначає дію багатьох загроз економічній безпеці країни, що викликають серйозні негативні наслідки. Фінансових ресурсів, на які буде розраховувати держава в найближчій перспективі, буде явно недостатньо для того, щоб подолати всі загрози або компенсувати викликані ними негативні наслідки.

Таким чином, виникає задача визначення першочерговості та пріоритетності подолання найбільш гострих ймовірних загроз економічній безпеці. Головними критеріями для визначення пріоритетності і черговості повинні бути масштаби негативних наслідків від тих чи інших загроз економічній безпеці та терміни їх настання. Тому необхідно розподілити всі загрози економічної безпеки за масштабами негативних наслідків і термінами їх настання. Досить часто негативні наслідки від загроз економічної безпеки піддаються тільки якісній оцінці. Тому для їх визначення слід використовувати експертні оцінки.

Розглянемо можливості, ранжирування загроз економічній безпеці в соціальній сфері. Особливу значимість у забезпеченні національної безпеки має загроза підвищення частки бідного населення і його диференціації по доходах до позначки, що порушує соціальну суспільну злагоду. Негативні наслідки цієї загрози економічній безпеці – ймовірність великих соціальних конфліктів, а також депопуляція населення, криміналізація суспільства, наркоманія, проституція і т.д.

Навряд чи можна розробити єдиний сумарний вимірювач всіх негативних наслідків. Разом з тим їх масштаби від цієї загрози економічній безпеці в соціальній сфері явно слід віднести до розряду особливо великих. Власне, на даному етапі це загроза економічної безпеки, збиток від якої носить глобальний характер. Що стосується строків настання цієї загрози, то, суспільство вже зіткнулося з нею. Бідність породжує злочинність, наркоманію, безпритульність у все більших масштабах. Вона вкрай негативно впливає на демографічну ситуацію. Українське суспільство опосійно живе в стані соціальної напруженості і під загрозою виникнення небезпечних соціальних конфліктів. Таким чином, подолання загрози економічної безпеки в соціальній сфері має бути першочерговим завданням.

Це основна загроза економічної безпеки в соціальній сфері, яка практично об'єднує всі інші загрози в ній і негативні наслідки від їх настання. Разом з тим необхідно в рамках механізму захисту національних інтересів країни у сфері економіки забезпечити захист від інших загроз економічній безпеці в соціальній сфері. Це насамперед загроза зростання безробіття, слідство якої підвищення частки бідного населення і посилення соціальної напруженості в суспільстві. Іншими словами, зростання безробіття збільшує наслідки головної загрози економічної безпеки в соціальній сфері – підвищення частки бідного населення та диференціації населення за доходами. Тому масштаби негативних наслідків від зростання безробіття, безумовно, менші, ніж від розглянутої вище головної загрози економічної безпеки в соціальній сфері.

У перспективі цілком ймовірно загострення такої загрози, як невинуватена диференціація населення за ступенем доступності до послуг охорони здоров'я, освіти і ЖКГ. Ця загроза економічної безпеки в соціальній сфері, так само як і загроза зростання безробіття, посилює негативні наслідки від високої частки бідного населення і є їх складовою частиною. При всій важливості наслідків від посилення диференціації ступеня доступності для населення послуг охорони здоров'я, освіти та ЖКГ масштаб цих наслідків поки, безумовно, менше масштабів наслідків від двох попередніх загроз економічній безпеці в соціальній сфері, і його поки не можна віднести до категорії великих. Терміни настання наслідків від цієї загрози залежать безпосередньо від термінів здійснення реформ в даних галузях соціальної сфери.

Складніше з такою загрозою економічній безпеці в соціальній сфері, як гальмування у розвитку середнього класу. Наслідки від цього масштабні. По суті справи це буде означати неможливість переходу від незахищених груп населення в більш забезпечені соціальні групи і в результаті суттєве гальмування всього соціально-економічного розвитку країни. Умовно ці наслідки можна віднести до особливо великих, однак вони можуть позначитися далеко не відразу.

Таке ранжирування загроз економічній безпеці дає уявлення про першочерговість та пріоритетності їх подолання і може бути використане у постійно діючому механізмі захисту національних інтересів в країні в сфері економіки.

Важливо, щоб результати моніторингу факторів, що викликають загрози економічній безпеці, знайшли відображення в документі, що став об'єктом розгляду органами виконавчої влади та Урядом України та визначення заходів щодо подолання та зниження рівня загроз національним інтересам України в галузі економіки. Необхідно викласти принципові положення, що стосуються важливості проблем економічної безпеки та моніторингу факторів. Причини цього - прискорення глобалізації світогосподарських зв'язків, посилення конкуренції на світових ринках, нестійкість економічного зростання, висока частка бідного населення та інші негативні процеси та явища у соціально-економічному розвитку країни. На основі аналізу соціально-економічного розвитку за звітний період необхідно дати оцінку ймовірної дії факторів, що визначили загрози економічній безпеці країни в майбутньому. Слід також визначити сфери застосування результатів моніторингу цих факторів, серед яких:

- розробка довгострокової державної соціально-економічної політики;
- вироблення стратегічних напрямів державної політики, що забезпечує безпеку України в галузі економіки, наперед прогностичній стадії і при підготовці коротко-і середньострокових прогнозів соціально-економічного розвитку країни;
- розробка коротко-і довгострокових прогнозів соціально-економічного розвитку країни;
- розробка державного бюджету країни;
- підготовка найважливіших рішень з економічних, фінансових і господарських питань.

Висновки. Таким чином, моніторингу факторів, що визначають загрози економічній безпеці, повинні піддаватися не тільки звітні, а й прогностичні показники. Іншими словами, в процесі прогнозування повинен здійснюватись моніторинг цих факторів. Важливо, що моніторинг факторів застосовується при підготовці найважливіших рішень з економічних, фінансових і господарських питань. При підготовці цих рішень необхідний аналіз рівня загроз економічній безпеці факторів, що їх визначили, до прийняття цих рішень і очікуваної зміни цих загроз і факторів після прийняття рішень. Такий моніторинг має бути важливим обґрунтуванням необхідності прийняття економічних рішень.

Це означає, що першочерговими завданнями держави повинні стати розвиток людини, підвищення якості і рівня життя населення, які повинні бути покладені в основу формування стратегії України в умовах соціально-орієнтованої економіки.

Список використаної літератури

1. Андрощук Г. А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны: монография / Г. А. Андрощук, П. П. Драйнев. – К.: Инюре, 2000. – 400 с.
2. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія/ О.І.Барановський– К.: Фенікс, 1999 – 338 с.
3. Дмитриева О. Г. Региональная экономическая диагностика / О. Г. Дмитриева-СПб.:Изд-воСПБУЭФ, 1999.–90 с.
4. Макара О. В. Організація моніторингу соціально-економічного розвитку країни /О. В. Макара// ВісникХмельницького національного університету– Хмельницьк, 2009 – № 5 – С.26 – 30
5. Користін О.Є. Економічна безпека: навч. посіб. / О.Є. Користін, О.І. Барановський, Л.В.Герасименко. К.: КНУВС, 2010. – 368 с.
6. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – К. :НІСД, 2010. – 288 с.
7. Экономическая безопасность России. Общий курс:Учебник / Под ред.В.К. Сенчагова. – М.: Дело, 2005. – 896 с.

L. Kyslova

BASIS OF DIAGNOSIS AND MONITORING OF ECONOMIC SAFETY

This article is devoted to the theoretical aspects of the study and diagnosis of the formation mechanism of the economic safety of the country. The necessity, in order to monitor the factors determining the negative effects from exposure to threats to national interests in the economy. The conditions for monitoring the factors that cause a threat to economic security.

Keywords: economic safety, economic threat, economic risk, system diagnostics economic safety, economic safety monitoring.